

BALLAGÓ JÚLIA

A tematikus weboldalak hálózatos szerveződése

Kivonat

A dolgozat egy számítógép közvetítette diskurzustípus, a tematikus weboldal funkcionális pragmatikai kiindulópontú leírását valósítja meg, arra a központi kutatási kérdésre adva választ, hogy a tematikus weboldalak diszkurzív eseményei hogyan épülnek egymásba, kapcsolódnak össze, és szerveződnek ezáltal összefüggő diskurzussá. Ennek a célnak az elérése érdekében a dolgozat a könyvértékelő és a receptes weboldalak elméleti leírására fókuszál. A kutatás által alkalmazott funkcionális nyelvszemléleti kiindulópontból a weboldalak komplex diszkurzív szerveződése szerkezet és művelet együttesében ragadható meg. A szerkezet szempontjából a dolgozat – a hálózatelmélet bizonyos alapvető meglátásaira támaszkodva – a receptes és könyvértékelő weboldalakat hálózatoknak tekinti. Ezen hálózatok létrejöttét pedig a közös figyelemirányítás interszjektív műveleteivel magyarázza: a tematikus weboldalt közös figyelmi jelentnek tekintett diskurzusként értelmezi, amely figyelemirányítási eseményként értett megnyilatkozások komplex hálózatos összekapcsolódása révén jön létre. A kutatás arra mutat rá, hogy a diszkurzív hálózat kialakításában kulcsszerepet töltenek be a receptes és könyvértékelő weboldalakra azok a diskurzusrészek, amelyeket a dolgozat paratextusoknak nevez. Ezek a változatosan megkonstruált diskurzusrészek a tematikus weboldalak reflexív, makroszintű kontextualizáló hálózatrészeiként funkcionálnak, ugyanis a weboldalakba beépülő változatos műfajú megnyilatkozásoknak az adekvát, beszélői szándékoknak megfelelő értelmezését vagy létrehozását kezdeményezik.

Kulcsszavak: tematikus weboldal, hálózat, közös figyelmi jelenet, figyelemirányítási esemény, diskurzus, megnyilatkozás, paratextus, makroszintű kontextualizáció, explicit metanyelv, reflexív konceptualizáció, meta-pragmatikai tudatosság

1. Bevezetés

A tematikus weboldalak a számítógép közvetítette diskurzusok egyik jellemző típusát képezik. Ezek az internetes diskurzusok egy adott téma mentén létrehozott, valamely jellegadó műfaj köré szerveződő weboldalak keretei között valósulnak meg: ilyenek például a receptes és a könyvértékelő weboldalak. Az előbbiekre többek között jó példa a nosalty.hu, a streetkitchen.hu vagy a cookpad.com, míg az utóbbiakra a moly.hu, a konyvesmagazin.hu vagy a goodreads.com.

A felhasználók számára is nyilvánvaló, hogy ezek a weboldalak egymástól jól elkülönülő diskurzusrészekből épülnek fel, hiszen amellett, hogy a weblapok vizuális, illetve modális eszközökkel is tagolva vannak, a különböző diszkurzív egységeket jellemzően különböző személyek hozzák létre. Minde mellett a különféle diskurzusrészek más-más kommunikációs céllal jöhetnek létre, más-más diszkurzív résztvevői szerepeket hozhatnak működésbe, ezek alapján pedig más-más diszkurzív sémák megvalósulásai lehetnek (vö. Busse 2014; Giltrow 2013; Steen 2011). A receptes weboldalakon például a recepteken kívül rendre megjelennek hozzászólások, ismeretterjesztő, illetve gasztronómiai témájú cikkek, míg a könyvértékelő weboldalakon ugyancsak előfordulnak hozzászólások, továbbá kulturális hírszövegek, könyvajánlók vagy akár podcastok is. Amellett viszont, hogy ezek a diszkurzív egységek világosan elkülönülnek egymástól, egyúttal össze is kapcsolódnak egymással: ennek az eredménye a weboldal.

A dolgozat célja, hogy a funkcionális kognitív pragmatika perspektívájából elméletileg megalapozott leírását adja annak, hogy a könyvértékelő és a receptes weboldalak diszkurzív eseményei hogyan épülnek egymásba, kapcsolódnak össze, és szerveződnek ezáltal összefüggő diskurzussá (vö. Georgakopoulou 2011). Ezzel összhangban a dolgozat azon diskurzusrészek elméleti bemutatását helyezi a fókuszba, amelyeknek az elsődleges funkciójuk az, hogy kezdeményezzék, hogy a weboldalt a felhasználók összefüggő diskurzusként legyenek képesek feldolgozni, és megértsék azt, hogy a weboldalon belül található különféle diszkurzív események (vö. Steen 2011) milyen viszonyban vannak egymással. Ilyen diskurzusrészek például a receptek vagy a könyvértékelések címei, a hozzászólók nevei, egy-egy hozzászólás közzétételének a dátuma, de ugyanitt említhetők a beépülő megnyilatkozásokat kategorizáló címkeszerű diskurzusrészek vagy akár bizonyos grafikus, illetve képi elemek is. Ezeket a diskurzusrészeket a dolgozat – Genette-nek (1982, 1987) a posztstrukturalista narratológiában kidolgozott terminusát újraértelmezve – paratextusoknak nevezi.

A tematikus weboldalak paratextusaiként a dolgozat azokat a többségében címeszerű, elsősorban textuális, ám bizonyos esetekben más modalitású (vizuális vagy multimodális) diskurzusrészeit értelmezi, amelyek a weboldalak különböző megnyilatkozók által létrehozott diszkurzív egységeit (a recepteket, könyvértékeléseket, hozzászólásokat, továbbá például az ismeretterjesztő cikkeket, hírszövegeket stb.) vizuális keretbe, illetve – ami jóval lényegesebb – kontextuális keretbe foglalják. A paratextusok a dolgozat által működtetett pragmatikai kiindulópontból makroszintű kontextualizációs utasításokként, röviden kontextualizálókként értelmezhetők (lásd Tátrai 2017: 946–951; Verschueren 1999: 108–112; továbbá vö. Imrényi 2017: 743–759), amelyek a weboldalakba beépülő változatos műfajú megnyilatkozásoknak az adekvát, beszélői szándékoknak megfelelő (lásd Sinha 2005) értelmezését vagy létrehozását kezdeményezik. A kontextualizáló szerepükkel szoros, természetszerű összefüggésben a dolgozat a paratextusokat egyúttal explicit metapragmatikai jelzéseknek is tekinti: olyan reflexív konceptualizációknak (lásd Verschueren 2000: 448–450), amelyek a megnyilatkozónak mint tudatos szubjektumnak a reflexív viszonyulását jelzik az kontextualizált diszkurzív esemény egészének a nyelvi megalkotottságához és megalkotásához (lásd Tátrai 2019; valamint Verschueren 1999: 187–198). Elméleti megállapításait a dolgozat egy empirikus vizsgálat tanulságai alapján fogalmazza meg, jelen tanulmány azonban ennek az empirikus vizsgálatnak hangsúlyozottan csupán az általános elméleti hozzáadékaira fókuszál.

2. A tematikus weboldal mint számítógép közvetítette diskurzustípus

A dolgozat a számítógép, illetve a technológia egyéb eszközeinek (például okostelefon) a használata révén, az internet közvetítésével megvalósuló diskurzusok (vö. Herring 2007) egy specifikus típusát, az úgynevezett tematikus weboldalt (angolul thematic website-ot), azon belül a receptes és a könyvértékelő weboldalakat vizsgálja. A dolgozat a weboldal megnevezést a világhálón azonos szerverről működtetett, azonos tartománynév (például nosalty.hu, moly.hu) alatt elérhető, azonos szervezet által fenntartott weblapok összességére vonatkoztatva használja.¹ A weboldal tehát voltaképpen weblapok gyűjteménye,

¹ A 'weboldal' megnevezés tehát az angol 'website' megfelelőjeként használatos. A kutatás tisztában van vele, hogy magyar nyelven az informatikai szaknyelvben a fenti értelemben a 'webhely' terminus használata lenne a helyes, de mivel a 'weboldal' megnevezés a laikus internethasználók körében a kutató benyomása szerint jóval könnyebben értelmezhető azonos jelentésben, így a dolgozat ezen megnevezés használata mellett döntött.

amely címet visel (például a *Nosalty* vagy a *Moly* címet), ez a cím fogja össze a gyűjteményt, a gyűjteményen belül pedig számos lap, úgynevezett weblap (webpage) található. Ilyen weblap a kezdőlap, amely a weboldalak egyfajta „nyitólapja” (például <https://www.nosalty.hu/>), de ugyanígy weblapnak nevez-zük azokat a lapokat is, amelyeken egy-egy konkrét recept vagy könyvértékelés a maga teljes terjedelmében olvasható (például <https://www.nosalty.hu/recept/falusi-almas-pite>).

A könyvértékelő és a receptes weboldalak a könyv olvasást, valamint az ételkészítést tematizálják. Elsősorban könyvértékeléseknek és recepteknek az olyan online gyűjteményeiről van tehát szó, amelyek a világhálón keresztül bármely internethasználó számára szabadon hozzáférhetők, és közös jellem-zőjük, hogy bármikor új weblapokkal, illetve a weblapon belül új megnyi-latkozásokkal bővíthetnek. Tematikus weboldalakként elmondható róluk továbbá, hogy a számítógép közvetítette diskurzusoknak az azonos, bizo-nyos technológiai feltételek által körülhatárolt diskurzustípusába tartoznak, és ez alapján jól elkülöníthetők a CMD („computer-mediated discourse”) egyéb típusaitól, például a közösségi média diskurzusaitól, az online hír-oldalaktól, az e-mail levelezőrendszerek diskurzusaitól, a fórumbeszélgeté-sektől, a különféle chatfelületeken megvalósuló társalgásoktól stb.²

A dolgozat azonban nem ennek az igen általános technológiai feltételrend-szernek a mentén kívánja leírni a könyvértékelő és a receptes weboldalakat, ezért nem látja szükségét annak, hogy a számítógép közvetítette diskurzusok-nak az általános leírását, illetve főbb technológiai sajátosságainak az átfogó jellemzését adja (erre lásd például Crystal 2001; Herring–Androutsopoulos 2015, magyar nyelven például Érsok 2007; Petykó 2012; Veszelszki 2011, 2017). Ehelyett azt kívánja feltárni, hogy a kiválasztott weboldalak diszkurzív ese-ményei hogyan épülnek egymásba, kapcsolódnak össze, és szerveződnek ezáltal kiterjedtebb diszkurzív egységekké, összefüggő diskurzussá.

² A szakirodalom a számítógép közvetítette diskurzusoknak a kommunikáció technológiai feltételrendszerére fókuszáló tipizálását „mode-based approach”-nak nevezi, az ennek alap-ján megállapított diskurzustípusokat pedig ‘kommunikációs módoknak’ (modes) (Herring–Stein–Virtanen 2013: 7–12; lásd még Herring 2007). A dolgozat a diskurzustípus terminust tehát hasonló értelemben, vagyis technikai fogalomként használja, amely egy kiemelt szem-pont, jelen esetben az információs technológia módja alapján tipizálja a diskurzusokat.

3. A tematikus weboldal mint hálózat

A weboldalak weblapjairól megállapítható, hogy ezek nem egymástól elszeparálva működnek, hanem számos ponton kapcsolódnak egymáshoz. A weblapoknak a weboldallá történő összekapcsolódása hálózatként írható le (Barabási 2018: 26–27). Ahhoz, hogy egy összetett, több alkotóelemből álló rendszert hálózatként értelmezhesünk, két alapvető feltételnek kell teljesülnie: egyrészt a rendszernek egymáshoz valamely szempontból hasonló komponensek sokaságának kell lennie, ezeket a komponenseket nevezi a hálózat kutatás csomópontoknak vagy nódusoknak; másrészt a komponenseknek kapcsolatban kell állniuk egymással, ezekre a kapcsolatokra szokás a hálózat kutatásban a hálózat éleiként hivatkozni (Barabási 2018: 26–27; Csermely 2017: 209–211). A weboldalak esetében ez a két feltétel teljesül, mégpedig úgy, hogy a weboldalt olyan rendezett, nem véletlenszerű hálózatnak tekinthetjük (Barabási 2020: 38–41), amelyen belül a weblapok a csomópontok, míg a weboldalon belül az egyik weblapról a másikra mutató hiperlinkek a csomópontok közötti irányított kapcsolatokat létrehozó élek szerepét töltik be. A hiperlinkek olyan szöveges vagy más modalitású elemek a weblapon, amelyek elérési pontokat biztosítanak más weblapokhoz azáltal, hogy a felhasználó rájuk tud kattintani, és a kattintás révén az elérni kívánt új weblapot tudja megjeleníteni a számítógépe képernyőjén (Yus 2011: 45–47, lásd még Schneider–Foot 2004).³ A weblapoknak ez a hálózatos szerveződése egyfelől azt eredményezi, hogy a weblapok gyűjteményén belül a felhasználó számára nincsen kijelölve előre a weblapok feldolgozásának a kanonikus vagy elvárt sorrendje, hanem a számos hiperlink révén sokkal inkább az elérhető diszkurzív események repertoárja van felkínálva a számára, amelyből a felhasználó az aktív befogadói tevékenysége részeként választja ki azt az ösvényt, amelyen haladni szeretne a hálózatban. Másfelől fontos kiemelni azt is, hogy ez a választás nem csupán mentális műveletként valósul meg, hanem egyúttal a felhasználónak mint testben létező humán entitásnak a fizikai cselekedetéként is, hiszen a kiválasztott diszkurzív ösvényen való haladás a kattintás fizikai cselekedete révén valósulhat meg. Lényeges tehát hangsúlyozni a hálózat éleiként funkcionáló hiperlinkekkel kapcsolatban, hogy az általuk létrehozott kapcsolatok nem pusztán a rendszert hálózatként értelmező elmeműködés által

³ Hiperlinkek nélkül a weblapok csak az adott lap URL-címének (például <https://www.nosalty.hu/recept/falusi-almas-pite>) a pontos ismeretében lennének elérhetőek a felhasználók számára a világhálón.

konstruált kapcsolatok, hanem a hiperlinkek által létrehozott kapcsolatoknak információs technológiai realitásuk is van.

A hiperlinkek azonban nem csak az adott weboldalon belül létesíthetnek weblapok közötti kapcsolatokat: található olyan hiperlinkek is, amelyek nem az adott weboldal valamely másik lapjára mutatnak, hanem más weboldalak weblapjaira, vagyis az adott weboldalon mint hálózaton kívüli lapokra. Az utóbbi típusba tartozó hiperlinkekből azonban rendre jóval kevesebb fordul elő. E kapcsolatok ugyanakkor arra hívják fel a figyelmet, hogy a weboldal mint komplex hálózat maga is egy jóval kiterjedtebb hálózatnak a csomópontja, amely hálózat pedig nem más, mint a világháló (World Wide Web).

Mindemellett arra is fontos felfigyelni, hogy ahogyan a hálózatként értelmezett tematikus weboldal is egy kiterjedtebb hálózat csomópontja, úgy a weboldalon belüli csomópontok, azaz a weblapok is összetett, strukturált belső szerkezettel írhatók le, ez a belső rendszer pedig ugyancsak hálózatként értelmezhető. Lényegi azonban, hogy a weblap nódusai közötti kapcsolatok máshogy jönnek létre, mint a weboldal csomópontjai, azaz a weblapok közötti kapcsolatok. Elsőként tekintsük át azt, hogy miként azonosíthatók a weblapok nódusai, hiszen egy komplex rendszer hálózatként való értelmezéséhez a nódusok azonosítása az egyik kritérium. A weblapok több, egymástól jól elkülönülő diskurzusrészből épülnek fel: ezt a vizuális megjelenítés teszi egyértelművé, amelyet gyakran a multimodalitás adta lehetőségek kiaknázása is támogat. A weblapoknak ezek az egymástól elkülönülő diszkurzív egységei a hálózat nódusai.

Ezek a nódusokként értett diszkurzív egységek közelebről szemlélve azonban nem teljesen egyformák (ehhez lásd Csermely 2017: 211), hanem két alapvető típusba rendeződnek: a weblapba beépülő diszkurzív egységek egyik típusába tartoznak például a receptek, könyvértékelések, hozzászólások, cikkek, hírszövegek stb. törzsszövegei – más szóval: a paratextusok által kontextualizált diszkurzív egységek. Ezekon kívül azonban minden weblapon vannak olyan diskurzusrészek – és ezeket tekinthetjük úgy, mint a weblapok nódusainak másik alapvető típusa –, amelyek jellemzően sokkal rövidebbek, címkeszerűek, de ami ennél jóval fontosabb: az a funkciójuk, hogy a weblapok különböző diszkurzív egységeit elkülönítsék egymástól (például a recepteket a hozzászólásoktól), ugyanakkor értelmezzék a weblapok belső struktúráját, a beépülő diszkurzív egységek szerepét, illetve reflektáljanak a különféle beépülő diszkurzív egységeknek az egymáshoz való viszonyára. Ezeket a diskurzusrészeket nevezi a dolgozat paratextusoknak.

A hálózatként értelmezett weblapok tehát egymással hierarchikus viszonyban álló nódusokból (lásd Csermely 2017: 213) állnak össze: (i) beépülő, paratextusok által kontextualizált diszkurzív egységekből, például receptekből, könyvértékelésekből, hozzászólásokból stb., (ii) valamint ezeket értelmező, strukturáló, az előbbieket kontextuális keretbe foglaló diszkurzív egységekből, paratextusokból. Ahhoz azonban, hogy egy rendszert hálózatnak tekinthessünk, nem elegendő a nódusokat definiálni, hanem szükség van az ezeket összekötő kapcsolatok definiálására is. A weblap diszkurzív egységei, vagyis nódusai közötti kapcsolatok azok a különféle értelmi kapcsolatok, amelyeket a különböző egységek létrehozói (szerzői), illetve befogadói (a felhasználók) mentális tevékenységük révén teremtenek meg a diskurzusrészek között. Lényeges, hogy a weblap hálózatában a paratextusok és az általuk kontextuális keretbe foglalt diszkurzív egységek között jóval szorosabb kapcsolat létesül, mint két, a hierarchia azonos szintjén elhelyezkedő nódus között. Ugyanakkor bizonyos nódusok között több, míg más nódusok között kevesebb kapcsolat létesül. Mindezek alapján a weblap diskurzusrészei (nódusai) közötti kapcsolat lehet a diszkurzív egységek tartalmi, tematikus kapcsolata (például a kezdőlapon egymás alatt elhelyezkedő, azonos alapanyagból készült ételek receptjei közötti kapcsolat), lehet szorosabb, reakciószerű viszony (például az egyes hozzászólások között), illetve lehet reflexív kontextualizáló viszony is (a paratextus és az általa kontextualizált diszkurzív egységek között).

Az elmondottak összegzéséeként tehát a weblap is hálózatként értelmezhető, ám más módon, mint a weboldal. A weblap mint hálózat esetében ugyanis az élek, vagyis a nódusokként értett diskurzusrészek közötti kapcsolatok nem technológiai jellegű kapcsolatok, hanem értelmi kapcsolatok, amelyek a diszkurzív hálózat értelemszerkezetének a kialakításában játszanak kulcsszerepet.

4. A tematikus weboldal mint közös figyelmi jelenet

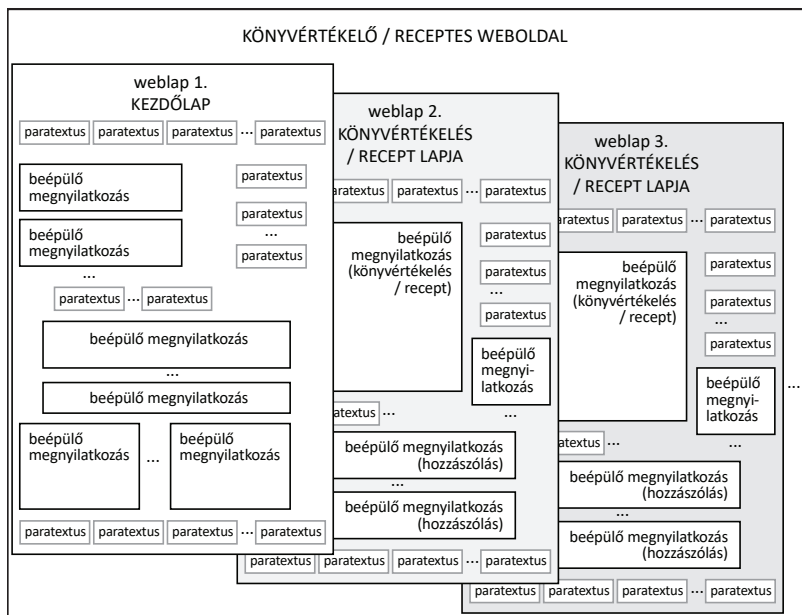
A tematikus weboldalak általános leírását az előző rész hangsúlyozottan a szerkezet felől közelítette meg, hiszen diszkurzív egységekről, valamint azoknak az egymáshoz való viszonyáról, szerkezeti összekapcsolódásáról írt. A szerkezet azonban nem választható el az azt a létrehozó művelettől. Így ebben a részben a dolgozat azt a kérdéskört vizsgálja meg, hogy a tematikus weboldal a diskurzusrésztvevők közös figyelmi tevékenységének milyen műveletei révén jön létre.

A kutatás a funkcionális kognitív nyelvszemléletnek abból az alapvető megítéléséből indul ki, hogy a nyelvi tevékenységre társas megismerésként tekint, amelynek alapját az a specifikusan humán társas kognitív képességre adja (lásd Croft 2009), hogy a nyelvi tevékenységben részt vevő emberek a diskurzus-partnerükre önmagukhoz hasonló intencionális lényként és egyúttal mentális ágensként képesek tekinteni (Tomasello 1999: 13–55). Ez a képesség teszi lehetővé a nyelvi megismerést, vagyis azt, hogy a megnyilatkozó a nyelvi szimbólumok alkalmazásba vételével a befogadó figyelmi állapotára irányulva valamely világbeli jelenet közös, együttes megfigyelését kezdeményezze (Sinha 2005; Tomasello 1999: 94–133). A nyelvi megismerés tehát olyan intencionális, interszjektív, illetve referenciális tevékenység (Tátrai 2017: 907–911), amely a megnyilatkozót, a befogadót és a referenciális jelenetet is magában foglaló közös figyelmi jelenet triadikus viszonyrendszerében zajlik. E kiindulópont alkalmazásba vételével a dolgozat a weboldalak különféle összetettségű diszkurzív egységeit az interszjektív figyelemirányítás referenciális háromszögének a közegében értelmezi.

Ebből a nézőpontból mindenekelőtt az állapítható meg, hogy ezek a weboldalakba beépülő diszkurzív egységek más-más megnyilatkozótól származnak. Először is a paratextusok létrehozója legtöbbször különbözik valamennyi beépülő diszkurzív egység megnyilatkozójától, hiszen a paratextusok jellemzően a weboldal működtetőjétől származnak. Így a paratextusok szerzőjeként kevéssé egy konkrét személy, mint inkább egy szervezet azonosítható, míg befogadójaként egyfelől a weboldalon recept, könyvértékelés, hozzászólás stb. formájában megnyilatkozó felhasználók, másfelől pedig azok a mindenkori felhasználók, akik a paratextusokra a megértéssel, illetve adott esetben a kattintás fizikai cselekedetével is válaszolnak. A receptek és a könyvértékelések megnyilatkozóit a weboldalak olyan felhasználói, akik – elfogadva a paratextusok szerzője által felkínált résztvevői szerepet – saját recept vagy könyvértékelés létrehozására és közzétételére vállalkoznak. Ekkor a befogadók ugyancsak a weboldalak mindenkori felhasználói, akik a megértés mellett például a *like* gomb megnyomásával vagy „csillagozással” fejezhetik ki reakciójukat, illetve adott esetben akár hozzászólóvá is válhatnak. A hozzászólások tekintetében hasonló megállapítás tehető a megnyilatkozóról, azzal a kiegészítéssel, hogy esetenként a hozzászólással ellátott recept vagy könyvértékelés szerzője is hozzászólóvá válhat, befogadójuk pedig egyfelől a többi hozzászóló, akik időnként közvetlenül reagálnak egy-egy korábbi hozzászólásra, másfelől pedig ugyancsak a weboldal mindenkori felhasználója. A lehetséges további beépülő diszkurzív egységek, mint például

az ismeretterjesztő cikkek vagy kulturális hírszövegek esetében ugyancsak más-más személyek azonosíthatók megnyilatkozóként, míg például az audiális podcastoknak jellemzően több, a beszélő és a hallgató szerepét dia-logikusan cserélgető résztvevője van, befogadóként pedig ezek esetében is a weboldal mindenkor felhasználója értelmezendő.

Mindez azért lényeges, mert ez alapján láthatjuk, hogy a weblapokon belül található különféle diszkurzív egységek nem csupán a vizuális megjelenítésük miatt, illetve nem is kizárólag a paratextusok strukturáló szerepe révén különíthetők el világosan egymástól, hanem azért is, mert a különböző diszkurzív egységek rendre különböző megnyilatkozóktól származnak. A dolgozat az egyazon megnyilatkozótól származó folyamatos közléseket megnyilatkozásoknak nevezi (Tátrai 2017: 981; Verschueren 1999: 131). A megnyilatkozás fogalmát a dolgozat tehát nem a nyelvhasználatban reálizálódó, kontextusba helyezett mondatként értelmezi (hiszen ezzel rendszer és használat dichotómiáját feltételezné), hanem a kontextus interszubjektivitásából, a nyelvi tevékenységet jellemző közös figyelemirányításból, illetve a résztvevői szerepek működéséből kiindulva azonosítja a megnyilatkozást úgy, mint azonos megnyilatkozótól származó folyamatos beszédegységet (lásd Tátrai 2011: 69–74), amely azonban igen változatos terjedelmű, illetve szerkezeti összetettséggű lehet. (A megnyilatkozásnak ez az értelmezése összhangban áll azzal, ahogyan Bahtyin [1988] értelmezi a megnyilatkozás fogalmát). A weblapok tehát különböző megnyilatkozóktól származó megnyilatkozásokat építenek magukba, amelyeket az ugyancsak más megnyilatkozótól származó diskurzusrészek, a paratextusok foglalnak kontextuális keretbe, illetve kötnek össze egymással. A könyvértékelő és a receptes weboldaloknak ezt a fajta szerkezeti felépítését az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra. A könyvértékelő és a receptes weboldalak általános szerkezeti sémája

Ha a weblapok megnyilatkozásait a közös figyelem működéséből kiindulva kívánjuk értelmezni, akkor ezek figyelemirányítási eseményként, azaz művelti szempontból egy-egy megnyilatkozó által kezdeményezett figyelemirányítási aktusként, szerkezeti szempontból pedig figyelemirányítási egységként foghatók fel (lásd Tátrai 2017: 982–983). Figyelemirányítási eseményként értelmezhető tehát mind a recept, mind a könyvértékelés, mind pedig a hozzászólás. De ugyancsak önálló figyelemirányítási aktusként működhet egy-egy paratextus is. A lényegi különbség az előbbieket és a paratextusok között az, hogy a paratextusok reflexív, illetve makroszintű kontextualizálóként működő figyelemirányítási aktusok, amelyek sikeres működése az általuk kontextualizált figyelemirányítási aktusok viszonylatában valósul meg.

A weblap figyelemirányítási eseményként értett megnyilatkozásai diszkurzív viszonyba kerülnek egymással, amely viszony bizonyos megnyilatkozások között lehet egészen szoros, akár dialogikus jellegű is: rendre ilyenek a hozzászólások, amelyek esetében nem ritka, hogy a hétköznapi társalgások fordulóíhoz hasonló módon reagálnak egymásra. Ekkor megnyilatkozásláncokról

beszélhetünk (Tátrai 2017: 985–988). Az egyes megnyilatkozások közötti kapcsolat azonban lazább is lehet: erre jó példa, amikor a kezdőlapon az azonos jellegű beépülő megnyilatkozások közvetlenül egymás alatt jelennek meg, egyértelműen elválasztva a más jellegű beépülő megnyilatkozásoktól (például ahogy a könyvértékelő weboldalon a kulturális hírszövegek elkülönülnek a könyvértékelésektől). Ekkor megnyilatkozásegyüttesekről célszerű beszélni (Tátrai 2017: 985–988). Akár megnyilatkozások láncáról, akár együtteséről, akár azok paratextuális szerepéről van azonban szó, lényegi, hogy ezek a figyelemirányítási események egy több megnyilatkozó figyelemirányítási aktusát magában foglaló közös figyelmi jelenetté állnak össze – azaz a megnyilatkozások diskurzussá szerveződnek.

A továbbvezető kérdés tehát az, hogy a tematikus weboldalak tekintetében mit azonosítunk közös figyelmi jelenetként. Fentebb láthattuk, hogy a több megnyilatkozó figyelemirányítási aktusát magukba építő weblapok a hiperlinkek révén komplex hálózattá, vagyis weboddallá szerveződnek. Mivel pedig ezen kapcsolatoknak a létrehozása is a diskurzusrésztvevőknek egy figyelemirányítási eseményben való részvétele révén valósul meg, a könyvértékelő, illetve a receptes weboldal egészét célszerű közös figyelmi jelenetként értelmezni (lásd még Ballagó 2019). Mégpedig olyan közös figyelmi jelenetként, amely figyelemirányítási események szorosabban összefüggő, diszkurzív egységgé összeálló csomópontjainak (a weblapoknak) a komplex hálózataként írható le. A weblapok tehát úgy írhatók le, mint a közös figyelmi jelenet figyelemirányítási aktusainak az olyan, több figyelemirányítási aktust magukba építő egységei, amelyek fizikai aktus (kattintás) végrehajtása nélkül maximális méretű egységként befogadhatók a felhasználók számára. Mivel azonban a weblap egyes figyelemirányítási eseményeiben való részvétel nem valamiféle lineáris rendet követ, azaz a hálózatos szerveződésből kifolyólag nincsen egyetlen előre adott, konvencionális ösvény a diszkurzív események rendszerében, ezért a weblapnak a felhasználó számára is jól megragadható diszkurzívegység-státusza kevésbé van, illetve csupán technológiai szempontból van.

A kutatás a diszkurzív sémaként felfogott műfaj fogalmát a megnyilatkozások mint figyelemirányítási események és a diskurzusok mint közös figyelmi jelenetek viszonylatában egyaránt alkalmazza. Ugyanakkor a kettő közötti lényegi különbséget ezzel a megoldással nem kívánja elmosni, hanem éppen ellenkezőleg: igyekszik azt minél inkább reflektálttá tenni. A kutatás Bahtyin (1988) műfajméleti koncepciójától inspirálódva, illetve azt újragondolva az egy megnyilatkozó által kezdeményezett figyelemirányítási események műfajisága kapcsán egyszerűbb műfajokról beszél, míg a közös figyelmi jelenet,

azaz a weboldal műfajisága tekintetében összetett műfajról. Bahtyin ugyanis – aki a megnyilatkozás fogalmát a dolgozat által alkalmazott megnyilatkozásértelmezéshez hasonlóan alkalmazza – az egy megnyilatkozóhoz köthető megnyilatkozások (például a dialógusok fordulói) műfajisága esetében egyszerű műfajokat emleget, míg az ezeket magukba ágyazó, egyszerű műfajokat „transzformáló”, igen összetett, mégis egyazon megnyilatkozótól származtatható szövegek (például a regény) műfajisága esetében összetett műfajokról beszél (Bahtyin 1988: 247–248). Bahtyin (1988) azonban nem tér ki külön azon diskurzusok műfajiságára, amelyek nem csupán beágyazott megnyilatkozásokat tartalmaznak (ahogyan például egy regény jellemzően tartalmaz párbeszédeket, amelyek létrehozójaként viszont ugyancsak a regény szerzője azonosítható), hanem több megnyilatkozó megnyilatkozásait építik magukba (például a tanulmánykötet).

A dolgozat javaslata szerint az összetett műfaj terminus alkalmas lehet a több megnyilatkozó figyelemirányítási aktusait magába építő diskurzus műfajiságának a megragadására. Így ezzel összhangban, illetve az összetett műfaj fogalmához viszonyítva a dolgozat az egyszerű(bb) műfaj fogalmát is újraértelmezi, mégpedig oly módon, hogy olyan megnyilatkozások műfajiságára vonatkoztatva is használja, amelyek esetlegesen beágyazott megnyilatkozásokat is tartalmaznak (erre jó példa a könyvértékelés műfaja, amely esetében gyakori az értékelt könyvből származó egyenes idézet beágyazása). Ennek a javaslatnak a nyomán a dolgozat tehát a receptet, a könyvértékelést vagy a hozzászólást egyszerűbb műfajoknak tekinti, amelyek beépülnek a receptes, valamint a könyvértékelő weboldalba, amelyekre pedig a fentiek alapján összetett műfajokként tekint.

Az összetett és egyszerű(bb) műfajok fogalmainak az itt javasolt értelmezése tehát amellett, hogy kihasználja Bahtyin (1988) eredeti koncepciójának a lehetőségeit, két ponton lényegesen el is tér az eredeti modellétől: egyfelől az egyszerű(bb) műfaj terminust az összetett műfajhoz képest viszonyfogalomként alkalmazza, másfelől a két, egymás viszonylatában értelmezett fogalom elkülönítését nem helyezi ontológiai alapokra, vagyis az egyszerűbb műfajokat nem tételezi létrejöttüket tekintve elsődlegeseknek, „a nyelvi érintkezés feltételei közt közvetlen” kialakulóknak (Bahtyin 1988: 248), és ezzel összhangban értelemszerűen az összetett műfajok kapcsán sem azok ontológiai státuszára, „másodlagosságára” (Bahtyin 1988: 247) alapozza az összetettség magyarázatát. Mindemellett azt is fontos hangsúlyozni, hogy a receptes és a könyvértékelő weboldal összetett műfaja nem vezethető le az azokba

beépülő egyszerűbb műfajokból. Másképpen fogalmazva: az egyszerűbb műfajok beépülése az összetett műfajba emergens módon történik. Erre a műfaji emergenciára pedig a weboldalak paratextusai mutatnak rá a legegyszerűbben azzal, hogy lényegi reflexív jellegükből adódóan ráirányítják a figyelmet a diszkurzus szerveződésére, a kontextualizált megnyilatkozások diszkurzív státuszára, illetve a különféle diszkurzív sémák kezdeményező jellegű alkalmazásba vételével összefüggő diszkurzív elvárásokra is.

Az eddig elmondottak alapján már csak azt szükséges tisztázni, hogy az ugyancsak figyelemirányítási aktusnak tartott paratextusok szintén műfajnak tekinthetők-e. Ennek a kérdésnek a megválaszolásakor szükséges figyelembe venni a paratextusoknak azt az alapvető, a paratextusokat az egyéb diszkurzusrészekről megkülönböztető tulajdonságát, hogy ezek a figyelemirányítási aktusok makroszintű kontextualizáló jellegűek, és mint ilyenek mindig a kontextualizált diszkurzív esemény viszonylatában működnek paratextusként, azaz nyerik el lényegüket. Ez pedig essenként megkülönbözteti a paratextusokat az általuk kontextuális keretbe foglalt megnyilatkozásoktól, amelyek ellenben ezek nélkül a makroszintű kontextualizációs utasítások nélkül is önálló műfajokként lennének képesek funkcionálni, hiszen ekkor is bizonyos diszkurzív sémákat valósítanak meg. A paratextusokról viszont nem mondható el ugyanez, így a dolgozat amellett foglal állást, hogy a paratextust nem tartja önálló műfajnak. Figyelemirányítási eseménynek azonban igen, és mint ilyenek, megragadhatónak tartja a paratextusok bizonyos tipikalitását.

5. A paratextusok mint reflexív kontextualizáló hálózatrészek

A weblapok tekintetében azokat a diszkurzusrészeket, amelyek mintegy keretbe foglalják a weblap jellemzően terjedelmesebb beépülő diszkurzív egységeit, a dolgozat Genette-nek (1982; 1987; vö. még magyarul 1996) a posztstrukturalista irodalomelméletben kidolgozott terminusát felhasználva és újraértelmezve tehát paratextusoknak nevezi (lásd még Ballagó 2019). Miért bizonyul a kutatás számára gyümölcsözőnek ennek az alapvetően más médiumú és más diszkurzustípusba tartozó szövegek értelmezésére kidolgozott terminusnak az átvétele és újraértelmezése?

Genette (1987: 1) a paratextusokról szóló monográfiájában azt írja, hogy „a paratextus [...] az, ami lehetővé teszi, hogy a szöveg könyvvé váljon, és

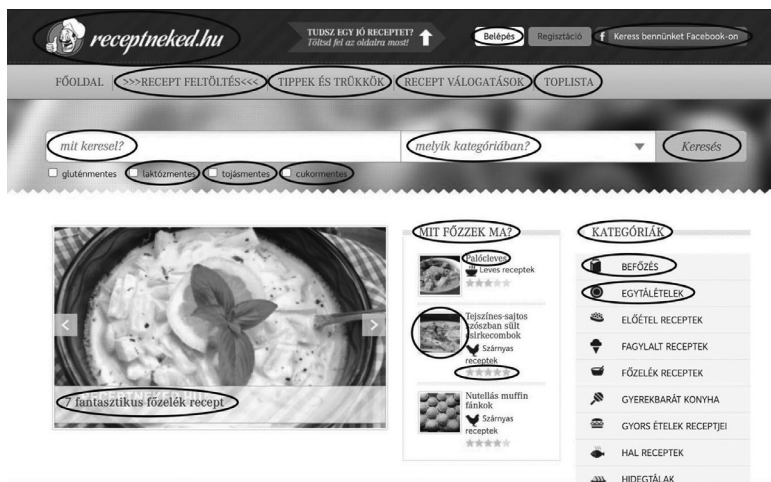
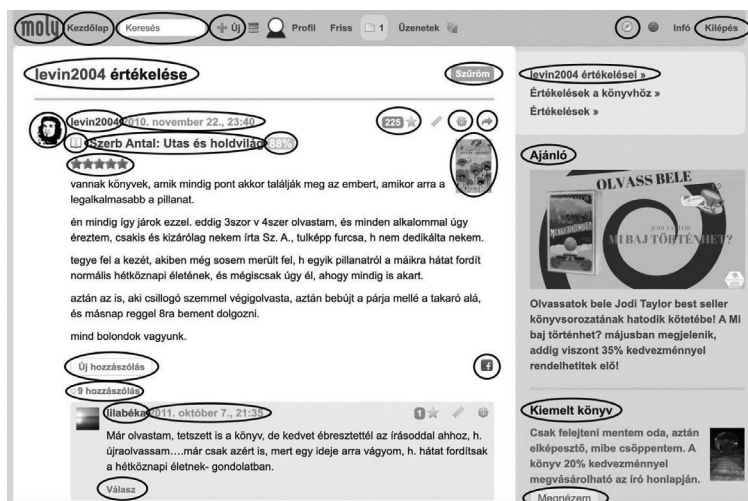
az olvasók, általánosabban véve a közönség számára akként legyen felajánlva”,⁴ illetve hogy a paratextus „egy olyan zónát képez a szöveg és a szövegen kívüli között, amely nem csupán átmenet, hanem átvitel: egyfajta pragmatika és stratégia kitüntetett helye, a közönségre gyakorolt hatásnak, a szöveg jobb megértésének és a helyénvalóbb olvasatnak a kitüntetett helye” (Genette 1987: 2).⁵ Az idézett meghatározások alapján az irodalmi művek tekintetében azok a szövegrészek tekinthetők paratextusoknak (például a cím, a szerző neve, a fülszöveg, az oldalszámok, az előszó, a lábjegyzetek stb.), amelyek a szöveg (diskurzus) befogadójának a megértő tevékenységét segítve lehetővé teszik egyfelől azt, hogy a befogadó összefüggő eszkézként tekintsen az irodalmi alkotásra (például a könyv formájában megjelenő regényre), másfelől adekvát módon legyen képes értelmezni a paratextusok által a vizuális megjelenés szempontjából is mintegy keretbe foglalt, illetve gyakran valamilyen belső struktúrával (például címekre tagolt fejezetekkel) ellátott szöveget. Mindezek alapján a paratextusokkal kapcsolatban már Genette is azt állapítja meg, hogy igencsak heterogén kategóriáról van szó, és a „média korszaka” ezeknek a „szövegeket körülvevő diskurzusoknak”, a paratextusoknak az elszaporodásához fog vezetni (Genette 1987: 3). Ennek kapcsán pedig eljut egészen addig a megállapításig, hogy „legalábbis elviekben minden kontextus paratextusként működhet” (Genette 1987: 8),⁶ azaz minden olyan diszkurzív egység, illetve tényező, amely egy diskurzus jobb, adekvátabb, a megnyilatkozó szándékainak megfelelő megértését teszi lehetővé a befogadó számára, paratextusként értelmezhető.

Mindezek alapján a paratextus fogalma perspektivikusan felhasználható a dolgozat által működtetett funkcionális pragmatikai kiindulópontú leírás számára is, mégpedig a vizsgált tematikus weboldalak azon diskurzusrészeinek a megnevezésére, amelyeket az 1. és a 2. kép szemléltet.

⁴ „Le paratexte est donc pour nous ce par quoi un texte se fait livre et se propose comme tel à ses lecteurs, et plus généralement au public” (Genette 1987: 1, fordítás tőlem. B. J.).

⁵ „[Le paratexte] constitue, entre texte et hors-texte, une zone non seulement de transition, mais de transaction: lieu privilégié d’une pragmatique et d’une stratégie, d’une action sur le public au service [...], d’un meilleur accueil du texte et d’une lecture plus pertinente” (Genette 1987: 2, fordítás tőlem. B. J.).

⁶ „Il nous faut au moins retenir en principe que tout contexte fait paratexte” (Genette 1987: 8, fordítás tőlem. B. J.).

1. kép. Paratextusok a receptneked.hu kezdőlapján⁷2. kép. Paratextusok a moly.hu egyik könyvértékelést tartalmazó lapján⁸

⁷ Az 1. és a 2. képen nincsen bekarikázva az összes paratextus, csupán a lehetséges megvalósulások szemléltetéséeként néhány jellemző példa van kiemelve. Forrás: <https://receptneked.hu/> (2021.05.12., jelölések tőlem. B. J.)

⁸ Forrás: <https://moly.hu/ertekelesek/600307> (2021.05.12., jelölések tőlem. B. J.)

A fenti képernyőfotók konkrét példái alapján a dolgozat paratextusnak tartja például azokat az egy-két szavas címkeszerű diskurzusrészeket, amelyek a weblap felső vagy oldalsó sávjában, a menüsávban olvashatók, és a weboldal különböző típusú tartalmainak a kategóriaszerű megnevezéseiként értelmezhetők (például az 1. képen a *Tippek és trükkök*, *Recept válogatások*, *Toplista*, *Befőzés*, *Egytálételek*, illetve a 2. képen a *Könyvek*, *Sorozatok*, *Alkotók*, *Kiadók*), vagy a személyes profilban való tájékozódást segítik elő (például az 1. képen a *Belépés*, *Regisztráció*, illetve a 2. képen *Profil*, *Infó*, *Kilépés* címkék). Paratextusnak tekinthetők a más, listaszerű paratextusokat címmel ellátó diszkurzusrészek (például a *Kategóriák* címke az 1. képen), valamint a beépülő diszkurzív egységeket csoportosító, azokat megnyilatkozásegyüttessé szervező, illetve értelmező *Mit főzök ma?* (1. kép) típusú címkeszerű feliratok. Csakúgy, mint az 1. képen a *Keresés* vagy a 2. képen a *Szűrőm* gomb felirata vagy a *levin2004 értékelése* címként értelmezhető diskurzusrész is. Ezekből némiképp különböző, de ugyancsak paratextusnak tartott diskurzusrészek az 1. képen az egyes receptek címei és a hozzájuk tartozó ételek kategóriájának a megnevezései, akár csak a 2. képen az értékelt könyv címe, az értékelő neve és az értékelés dátuma. De ide sorolódnak azok a terjedelmesebb diskurzusrészek is, amelyek arról tájékoztatják a felhasználót, hogy melyek a hozzászólás írásának legfőbb elvei (erre nem látunk példát a képeken), hasonlóan a lájkok számát (2. kép) vagy az úgynevezett csillagozással kifejezett értékeléseket (1. kép) jelző grafikus ikonhoz vagy a 2. képen a hozzászóló profilképéhez. Továbbá itt érdemel említést az értékelt könyv borítóját (2. kép) vagy az étel fotóját (1. kép) ábrázoló kép is. Lényeges, a fenti képernyőfotók által is jól demonstrált különbség azonban a kezdőlapok és a jellegadó műfajokat beépítő lapok között, hogy a kezdőlapokon sokkal kevesebb kontextualizált megnyilatkozás érhető el közvetlenül (vagyis a kezdőlapok esetében a paratextusok által kontextualizált megnyilatkozások a diszkurzív hálózat másik weblapjain található), ami arra mutat rá, hogy a weboldalon belül a kezdőlapok egésze is paratextuális jelleggel írható le.

A fentiek rávilágítanak arra, hogy a dolgozat a weblapok igen változatos, esetenként akár különböző modalitású összetevőit sorolja a paratextusok közé, viszont ahogy láthattuk, ennek a lehetőségére már maga Genette is felhívta a figyelmet. A heterogenitásuk ellenére azonban megragadható ezeknek a paratextusként értelmezett diskurzusrészeknek az a specifikus funkciója, amely alapján mégis világosan körülhatárolhatóvá válik a fogalom által megragadni kívánt jelenség. Genette meghatározásával nagymértékben összecseng, hogy a weblapok paratextusnak tekintett diskurzusrészeit a dolgozat

a funkcionális pragmatika kiindulópontjából kontextualizálóknak tekinti. Ezek ugyanis azt kezdeményezik, hogy a felhasználó a megnyilatkozó intencióját (lásd Sinha 2005) sikeresen feldolgozva a kívánt módon, ne pedig másképpen értsen meg vagy hozzon létre egy bizonyos megnyilatkozást a közös, interszubjektív jelentésképzés dinamikus folyamatában (vö. Auer 2009; Tátrai 2017: 927–952; Verschueren 1999: 75–114). Ebből a meghatározásból két további lényegi megállapítás következik.

Egyfelől az, hogy a paratextusok mint kontextualizálók – avagy a pragmatikai szakirodalomban gyakrabban használatos terminussal élve: kontextualizációs utasítások (lásd Tátrai 2017: 946–951; Verschueren 1999: 108–112; továbbá Gumperz 1982) – makroszinten működnek, azaz nem egy mondatnak valamely részét (ezt lásd Imrényi 2017: 743–759), nem is egy szövegnek valamilyen mezoszintű, mondatnál nagyobb, a teljes szövegnél kisebb egységét kontextualizálják, hanem egy azonos beszélőhöz köthető teljes közlés-egységet. Azaz egészlegesen kezdeményezik annak a sikeres kontextuális értelmezését. Például egy teljes receptnek, egy teljes könyvértékelésnek, egy teljes hozzászólásnak vagy éppen valamilyen más műfajú, de ugyancsak teljes megnyilatkozásnak az adekvát megértéséhez kínálnak fel kontextuális keretet.

Másfelől a paratextus mint kontextualizáló mindig kizárólag a kontextualizálttal való kölcsönviszonyában értelmezhető (ehhez lásd Imrényi 2017: 743–745). Másképpen fogalmazva: egy paratextus csupán akkor képes paratextusként, vagyis makroszintű kontextualizálóként funkcionálni, ha egy adott, jól körülhatárolható diskurzusrészt kontextualizál. Genette a paratextuális elemeknek ezt a nagyon fontos, jellegadó tulajdonságát úgy fogalmazta meg, hogy azok mindig „a szövegüknek vannak alárendelve” (Genette 1987: 12). Visszautalva a fenti képekre, ez a kontextualizáló-kontextualizált viszony egy könyvértékelés címe, szerzője vagy az értékelésre érkezett *like*-ok számát jelző grafikus ikon tekintetében viszonylag könnyen felismerhető és belátható, csakúgy, mint a *Kategóriák* vagy az *Mit főzök ma?* címkeszerű paratextusok és az általuk kontextualizált címkék közötti viszony esetében. Felmerülhet viszont a kérdés, hogy például a menüsáv címkéinél vagy a kezdőlap csupán címeiket és további paratextusokat felvonultató kontextualizálói esetében melyek azok a megnyilatkozások, amelyek viszonylatában ezek kontextualizálókként értelmezhetők. Mint azt korábban a dolgozat kifejtette, a számítógép médiumának, illetve technológiai feltételrendszerének a sajátosságából adódóan a paratextusok egyúttal más weblapokra mutató hiperlinkeként is képesek funkcionálni, így tehát a menüsáv címkéihez hasonló, hiperlinkként is működő paratextusok esetében a kontextualizált diszkurzív

egységek a weboldal mint diszkurzív hálózat más weblapjain található. Ez pedig rámutat a weboldal mint hálózat komplexitására, továbbá arra a néhány bekezdéssel korábban is tárgyalt kérdéskörre, hogy maga a kezdőlap egésze is értelmezhető paratextusként.

Előfordulnak azonban – és erre a kontextualizáló fenti definíciója ugyancsak utalt már – olyan paratextusok is, amelyek nem valamely diszkurzív egység sikeres, a megnyilatkozási szándéknak megfelelő értelmezését kezdeményezik a közös jelentésképzés folyamatában, hanem azt, hogy a diskurzuspártnert, vagyis a befogadó a kívánt, illetve (nyelvileg) hozzáférhetővé tett módon alakítsa diszkurzív és fizikai természetű cselekedeteit. Bizonyos paratextusok ugyanis azt kezdeményezik, hogy a weboldal felhasználója a megnyilatkozó résztvevői szerepébe lépve új megnyilatkozást hozzon létre, például új hozzászólást, receptet vagy éppen könyvértékelést írjon. Ugyanakkor a számítógép médiumának a sajátos technikai feltételrendszeréből adódóan a paratextusok nem csupán a felhasználó diszkurzív cselekvését kezdeményezhetik, hanem a felhasználónak mint testben létező humán entitásnak a fizikai cselekvését is: azt, hogy kattintson valahova, vagy csupán annyit, hogy egy kattintás révén a tetszését fejezze ki egy adott diszkurzív egységgel kapcsolatban (ilyen a *like* gomb), vagy éppen „csillagozással” adjon hangot az értékelő attitűdjének. A kontextualizálást egyrészt tehát igen tágan, másrészt pedig proaktív, kezdeményező tevékenységként, semmiképpen sem valamiféle reaktív műveletként értelmezi a dolgot.

A paratextusok kontextualizálóként való értelmezése azonban önmagában még nem elegendő ahhoz, hogy kimerítően leírja ezen diskurzusrészek funkcionálását. Ehhez ugyanis hozzá kell tenni azt is, hogy a paratextus létrehozója természetszerűleg úgy kezdeményezi a kontextualizációt, vagyis azt, hogy sikeres legyen a kontextualizált megnyilatkozás beszélői szándékoknak megfelelő értelmezése vagy létrehozása, hogy a paratextus szerzője egyúttal tudatában van a tapasztalatokon való megosztozás interszubbektívitásának és annak, hogy a diskurzuspártnert is tudatában van ennek (lásd Tátrai 2019; Tomasello 1999: 56–76; vö. még Sinha 2005). Ezt pedig a kontextualizáló figyelemirányítási aktussal egyszersmind metanyelvi reflexió tárgyává is teszi akkor, amikor reflexív konceptualizációt (Verschueren 2000: 447) hoz létre a kontextualizált megnyilatkozás diszkurzív státuszával, a diskurzus szerveződésével, általánosabban véve: a megnyilatkozások befogadásának és létrehozásának az interszubbektív folyamatával kapcsolatban. A paratextusok létrehozója tehát a kontextualizálással a reflexív viszonyulását is kifejezésre juttatja a megnyilatkozások befogadásához és létrehozásához,

ideértve az ezzel összefüggő kognitív folyamatokat, valamint diszkurzív és szociokulturális elvárásokat is (vö. Tátrai 2017: 1045–1057; Verschueren 1999: 187–198). A paratextusoknak tehát a lényegi kontextualizáló jellegükkel szoros összefüggésben áll a metapragmatikai tudatosságuk (lásd Tátrai 2019). A paratextusok metapragmatikai tudatosságát tovább értelmezve érdemes külön kiemelni, hogy ezek nem csupán a megnyilatkozás konceptuális alaphoz kötése révén viszonyulnak reflexíven a jelentésképzés kontextusfüggőségéhez, hanem explicit metanyelvi jelzéseként működnek, azaz reflexív konceptualizációkat kínálnak fel az adott diszkurzív egység értelmezésével és létrehozásával kapcsolatban (lásd Verschueren 2000). Ez pedig egyúttal rámutat arra is, hogy a paratextusokat létrehozó megnyilatkozó aktív tudattal rendelkező mentális ágensként vesz részt a diskurzusban (Tátrai 2019). A tematikus weboldalak paratextusai mindezek alapján jellemzően önálló figyelemirányítási eseményként megkonstruált reflexív kontextualizálók (vö. Tátrai 2019: 21–25).

A fentiek fényében a dolgozatnak már csupán azt a további kérdéskört szükséges tisztáznia, hogy mi a viszony a hálózatnak tekintett weblapok reflexív kontextualizáló hálózatrészeinek (nódusainak) tartott paratextusok, illetve a weboldal mint hálózat éleiként funkcionáló hiperlinkek között. Más szóval: hogyan értelmezhetjük a hiperlinket a weblap tekintetében, és hogyan viszonyul a hiperlink a weblap paratextusaihoz.

Hangsúlyozandó, hogy a hiperlink és a paratextus terminus más-más értelmezési síkon mozog. A hiperlink terminus egyrészt alapvetően technológiai motiváltságú, ami alatt az értendő, hogy a hiperlink által létrehozott weblapok közötti kapcsolatnak információs technológiai realitása van. Emellett a hiperlink hálózati élként való értelmezéséhez két weblapra van szükség, hiszen a hiperlinknek az a funkciója, hogy egy weblap adott pontjából kiindulva irányított kapcsolatot hozzon létre a kiinduló hiperlinket tartalmazó weblap és egy másik weblap között. Ami a nehézséget jelentheti a hiperlink és a paratextus közötti lényegi különbség felismerésében, hogy az a diskurzusrész, amely hiperlinkként működik, tehát egy adott weblapon technológiai jellegű, kattintással működő kapcsolódási pontot kínál fel egy másik weblap felé, az adott weblap viszonylatában igen gyakran – de nem mindig – paratextusként értelmezhető (például az 1. képen a menüsáv címkéi). Az egyik lényegi különbség tehát a paratextus és a hiperlink fogalma között, hogy míg a hiperlink csakis két weblap viszonylatában értelmezhető, addig a paratextus értelmezési tartománya elsődlegesen az adott, egyetlen weblap. Ezzel összefüggésben a másik lényegi különbség az, hogy míg a hiperlink a weboldal mint hálózat

tekintetében élként működik, addig a paratextus az ugyancsak hálózatként értett weblapon nem élként, hanem csomópontként, más szóval nódusként működik, és mint ilyen, hierarchikus viszonyban áll más nódusokkal, a beépülő, paratextusok által értelmezett és keretbe foglalt önálló megnyilatkozásokkal, például a receptek és a könyvértékelések szövegével. A paratextus fogalma tehát semmiképpen sem technológiai, hanem igen erőteljesen pragmatikai motivált-ságú, amely bizonyos diszkurzív egységek specifikus jellegét, funkcióját írja le. Így bár a konkrét megvalósulásokban a két funkció igen gyakran egybeesik (lásd a kezdőlap paratextusait), nem minden paratextus működik hiperlinkként is (például a 2. képen az *Ajánló* paratextus, amelyre nem lehet kattintani, tehát ugyan paratextus, de nem hiperlink), illetve hiperlink nem feltétlenül csak olyan diskurzusrész lehet, amely a weblapon paratextusként értelmezhető (hiszen akár egy, a kezdőlapon szereplő teljes receptszöveg is működhet hiperlinkként). Mindezek alapján tehát igen fontos a két fogalom árnyalt elkülönítése.

6. Összegzés

A tematikus weboldal számítógép közvetítette diskurzustípusát vizsgáló funkcionális pragmatikai kutatás a weboldalakat komplex diszkurzív hálózatnak tekintette, amely hálózaton belül a csomópontok a weblapok, míg az élek szerepét a hiperlinkek töltik be. Ezen a hálózaton belül a weblapok ugyancsak hálózatos belső szerveződéssel írhatók le, amely reflexív kontextualizáló típusú nódusokból, paratextusokból, és kontextualizált típusú nódusokból, például receptekből, könyvértékelésekből, hozzászólásokból épül fel. A weblap egymással hierarchikus viszonyban álló nódusai közötti élekként az említett két alapvető típusba tartozó diskurzusrészek közötti különféle értelmi kapcsolatok azonosíthatók.

A nyelvi megismerést jellemző interszubjektív figyelemirányítás működése tekintetében a tematikus weboldalak weblapjairól a dolgozat azt állapította meg, hogy a weblapok különböző megnyilatkozók figyelemirányítási aktusaiként értelmezett, változatos komplexitású megnyilatkozásokat építenek magukba. Ezek a megnyilatkozások a szintén figyelemirányítási aktusként értett paratextusok makroszintű kontextualizáló jellege révén szerveződnek összefüggő diskurzussá, azaz több megnyilatkozó figyelemirányítási aktusát magában foglaló, hálózatos belső szerveződéssel jellemezhető közös figyelmi jelenetté: weboldalá. A könyvértékelő és a receptes weboldal tehát mint közös figyelmi jelenetként értett diskurzus tekinthető összetett műfajnak,

az ebbe emergens módon beépülő könyvértékelések, receptek és hozzászólások pedig figyelemirányítási eseményként értett megnyilatkozásokként egyszerűbb műfajoknak tarthatók.

A weblapok belső struktúrájának a kialakításában kulcsszerepet töltenek be a reflexív kontextualizáló hálózatrészként értelmezett paratextusok, amelyek a különféle műfajú beépülő megnyilatkozások diszkurzív státuszára reflektálnak, azoknak az adekvát értelmezését, adott esetben a létrehozását kezdeményezve. A paratextusok ugyanakkor gyakran hiperlinkként is funkcionálhatnak, így a weblapot mint hálózatot beágyazzák a weboldal kiterjedtebb diszkurzív hálózatába.

Irodalom

- Auer, Peter 2009. Context and contextualization. In: Verschueren, Jef – Östman, Jan-Ola (eds.): *Key notions for pragmatics. Handbook of pragmatics highlights 1*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 86–101.
- Bahtyin, Mihail 1988 [1953]. A beszéd műfajai. In: Kanyó Zoltán – Síklaki István (szerk.): *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*. Budapest: Tankönyvkiadó. 246–280.
- Ballagó Júlia 2019. Az internetes receptportálok műfajisága a kontextualizációs utasításként értelmezett paratextusok nézőpontjából. In: Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság*. Budapest: Eötvös Collegium. 315–334.
- Barabási Albert-László 2018. *Network science*. <http://networksciencebook.com/chapter/2#networks-graphs> (letöltés ideje: 2021. 05. 06.)
- Barabási Albert-László 2020 [2003]. *Behálózva. A hálózatok új tudománya*. Budapest: Libri Kiadó.
- Busse, Beatrix 2014. Genre. In: Stockwell, Peter – Whiteley, Sara (eds.): *The Cambridge handbook of stylistics*. Cambridge: Cambridge University Press. 103–116.
- Croft, William 2009. Towards a social cognitive linguistics. In: Evans, Vyvyan – Poursel, Stehanie (eds.): *New directions in cognitive linguistics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 395–420.
- Crystal, David 2001. *Language and the internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Csermely Péter 2017. A természetben előforduló hálózatok szerkezetének és átalakulásainak általános vonásai. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.):

- A határok átlépése. Módszertani analógiák, közös problémák és szemléleti párhuzamok a humán és a természettudományos gondolkodásban.* Budapest: Gondolat Kiadó. 209–220.
- Érsok Nikoletta Ágnes 2007. *Az internetes kommunikáció műfajai. Különös tekintettel az interaktív magánéleti műfajokra.* Doktori disszertáció. Budapest: ELTE.
- Genette, Gérard 1982. *Palimpsestes. La littérature au second degré.* Paris: Collection Poétique aux Éditions du Seuil.
- Genette, Gérard 1987. *Seuils.* Paris: Collection Poétique aux Éditions du Seuil.
- Genette, Gérard 1996. Transztextualitás. *Helikon* 42: 82–90.
- Georgakopoulou, Alexandra 2011. Computer-mediated communication. In: Östman, Jan-Ola – Verschueren, Jef (eds.): *Pragmatics in Practice. Handbook of Pragmatics Highlights 9.* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 93–110.
- Giltrow, Janet 2013. Genre and computer-mediated communication. In: Herring, Susan C. – Stein, Dieter – Virtanen, Tuija (eds.): *Pragmatics of computer-mediated communication.* Berlin: Mouton de Gruyter. 717–737.
- Gumperz, John J. 1982. *Discourse strategies.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Herring, Susan C. 2007. A faceted classification scheme for computer-mediated discourse. *Language@Internet.* <https://www.languageatinternet.org/articles/2007/761> (letöltés ideje: 2021. 05. 06.)
- Herring, Susan C. – Androutsopoulos, Jannis 2015. Computer-mediated discourse 2.0 In: Tannen, Deborah – Hamilton, Heidi E. – Schiffrin, Deborah (eds.): *Handbook of Discourse Analysis,* New Jersey: Wiley Blackwell. 127–151.
- Herring, Susan C. – Stein, Dieter – Virtanen, Tuija 2013. Introduction to the pragmatics of computer-mediated communication. In: Herring, Susan C. – Stein, Dieter – Virtanen, Tuija (eds.): *Pragmatics of computer-mediated communication.* Berlin: Mouton de Gruyter. 1–32.
- Imrényi András 2017. Mondattan. Az elemi mondat viszonyhálózata. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan.* Budapest: Osiris Kiadó. 664–760.
- Petykó Márton 2012. Az írott beszélt nyelvtől a spontán írott nyelv felé. In: Hattyár Helga – Hugyecz Enikő Henriett – Krepsz Valéria – Vladár Zsuzsa (szerk.): *A sokszínű alkalmazott nyelvészet. Tanulmányok az alkalmazott nyelvészet területeiről.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 44–52.
- Schneider, Steven M. – Foot, Kirsten A. 2004. The web as an object of study. *New Media & Society* 6(1): 114–122.

- Sinha, Chris 2005. Biology, culture and the emergence and elaboration of symbolization. In: Saleemi, Anjum P. – Bohn, Ocke-Schwen – Gjedde, Albert (eds.): *Search of a language for the mind-brain: Can the multiple perspective unified?* Aarhus: Aarhus University Press. 311–335.
- Steen, Gerard 2011. Genre between the humanities and sciences. In: Callies, Marcus – Keller, Wolfram – Lohöfer, Astrid (eds.): *Bi-directionality in the cognitive sciences*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 21–42.
- Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Tátrai Szilárd 2017. Pragmatika. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 899–1058.
- Tátrai Szilárd 2019. A kontextualizáció perspektivikussága és metapragmatikai reflektáltsága az elemi és az összetett mondatokban. In: Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság*. Budapest: Eötvös Collegium. 13–28.
- Tomasello, Michael 1999. *The cultural origins of human cognition*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Verschueren, Jef 1999. *Understanding pragmatics*. London: Edward Arnold.
- Verschueren, Jef 2000. Notes on the role of metapragmatic awareness. *Pragmatics* 10(4): 439–456.
- Veszelszki Ágnes 2011. *Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre*. Doktori disszertáció. Budapest: ELTE.
- Veszelszki Ágnes 2017. *Netnyelvészet*. Bevezetés az internet nyelvhasználatába. Budapest: L'Harmattan.
- Yus, Francisco 2011. *Cyberpragmatics. Internet-mediated communication in context*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Network structure of thematic websites

The paper adopts the perspective of social cognitive pragmatics, and gives a detailed description of thematic websites, a computer-mediated discourse type. The paper answers the central research question as to how discourse events of a thematic website are embedded in each other, how they are organized into

larger clusters, thus formed into a coherent discourse. In order to reach this goal, the paper focuses on the theoretical description of book review and recipe websites. In a functional linguistic approach, the complex discursive organization of websites can only be captured in the duality of structure and operation. Building upon some fundamental assumptions of network science, in terms of structure, the paper considers recipe and book review websites as networks. The establishment of these networks is explained by the intersubjective operations of the direction of joint attention. That is, the thematic website is regarded as a joint attentional scene functioning as a discourse, which is established by the complex network organization of utterances regarded as joint attentional events. The research points out that some discourse segments of recipe and book review sites play a key role in the creation of the discursive network. These discourse segments are referred to as paratexts. Paratexts can be construed in multiple ways, but they always function as reflexive, macro-level contextualization network units initiating the adequate, intentional interpretation or production of discourse events of various genres embedded in the given website.

Key words: thematic website, network, joint attentional scene, joint attentional event, discourse, utterance, paratext, macro-level contextualization, explicit metalanguage, reflexive conceptualization, metapragmatic awareness

Ballagó Júlia

Eötvös Loránd Tudományegyetem / Nyelvtudományi Kutatóközpont
julia.ballago@gmail.com